

Nem haszontalan, ha itt néhány gondolatot fölelevenítünk abból, amit Babits vallott az egyszerűségről és a természetességről. Nem a nép vagy a népköltő vívja ki ezeket igazán — ők tovább cifrázzák a sújtást —, hanem az a műköltő, aki tudatosan törekszik rá, mondja a *Cigánydal* költője. Azért küzd a nép által is jól ismert élet- s beszédbeli alaphelyzetek birtokbavételéért, hogy költészete az egyéniség kóros kiterjeszkedése helyett a redukció dinamikáját nyerje el. A személyiség nemcsak érdem, hanem olykor nehezen legyőzhető akadály. De egyszerűséghez, természetességhez csak az jut el, aki ezt az akadályt fokról fokra haladja meg. Varga Imre előtt, úgy tűnik, nem magasul ilyen akadály; ezért szegényebb néhány színnel népi köntösbe bújtatott költészete.

Kötetének második feléből egyre inkább ki is szorul a dal, megsokasodnak a prózaversek, a nyolcasokat másfajta ritmus, időmérték is fölváltja, néha egybehangzásokkal. A *Jövendöléstörredék* első sora például hibátlan daktilusok zenéjére csábít, míg a másik három eltér ettől, ha meg ütemezve olvassuk, a harmadik sor döccen meg. A *Vigyél át a víznek* nagy kárára van néhány fölösleges szó, a *Zsoltárban* pedig az oda nem illő „piás angyalid” visszás. Kárhozzátjuk a tájnyelvet kevésbé ismerő olvasónak idegen lexikai elemeket: *nyivás, döncölte* stb. Nem szerencsés néhány szóképzés sem: *bizgatott, szárazulat*. Mi maradna belőlük, ha egyszer a verseket idegen nyelvre fordítanák?

A romantikát meghaladó líraszemlélet szerint a költészet elsősorban nem szavakkal, hanem szavak kapcsolatával ébreszt figyelmet. Arra kell ügyelni tehát. A költés — a közhiedelemmel ellentétben — nem nagyotmondás, vagy szerényebben, ékesszólás, hanem lényegében lemondás eredménye. Nehéz a megszokottól, a szerzettől megválnunk, s aki bővebb kárpótlást nem kapott értük, annak tán egészen érthetetlen is. Pedig egyedül a visszahúzódásnak van tere, melyben a dolgok és szavak, s a dolgok és szavak viszonyai jelentéssé válnak, és fecsegés helyett költészetet teremtenek. Valahogy úgy, ahogy Varga Imre is elmondja *A remény vázlatában*: „Talán leszakad a versből egy szó, s a vér tovasodorja, elszállítja az égbe, az apró csillagokhoz. S a szó majd megdagad, telenövi a roppant úrt. Virrasztás, álmatlanság, csönd és félelem felszállnak a füvekről, mint a harmat. Talán nem marad helyükben hiány. Talán több helye lesz így a virágnak. És tere lesz a duzzadó szívnek.”

Egészen nagy sorok ezek, beleépülnek fantáziánkba, s azzal biztatnak, hogy költőjük valóban „teré”-re talál. Amelyben a halkabb szó hangosabb, s az egyszerű gesztus is erőteljes. (*Madách Kiadó.*)

REISINGER JÁNOS

Fenyvesi Félix Lajos: Szívverések

A figyelemre méltó alkotás csaknem valamennyi szükséges — előfeltevésszerűen elképzelhető — kellékét fölvonultatja Fenyvesi Félix Lajos első verseskötete. Megtalálhatjuk benne az ifjú poéták számára elengedhetetlenül fontos esztétikai modelleket (például a keleti költészet), az elődök orientáló erejű magatartás-eszményeit (Nagy László és Juhász Ferenc vallomásban megidézett példája). A kibomló lírikusi alkatból nem hiányzik a különféle, komor és derűsebb élmények iránti fogékonyság, a sokszínűség eme lényegi feltétele. Költeményeit mindvégig önmagukban megnyerő, tisztos ideálok — hazaszeretet, hűség, szerelem, család, a pusztulás rettenete elleni tiltakozás stb. — ihletik, ezzel is jelentékeny hagyományokhoz kapcsolódva. Valamennyi műből a költészet küldetésébe, életformáló missziójába vetett hit sugárzik, a poétai hivatáshoz való elevenen ragaszkodás pedig az alkotás személyes tétjét növeli, a versért vívott — rokonszenvesen vállalt — rizikóját nyújtja. E sajátosságok összessége arra vall, hogy Fenyvesi nem csekély ambíciókkal készült választott pályájára.

Látszólag minden együtt van tehát. S mégis: fokozódó hiányérzetünk támad e versek olvastán. A vásárhelyi költő opusai ugyanis csak ritkán részesítenek bennünket valódi műlélményben. Írásunkban e bevátlatlan remények néhány lehetséges okára kívánunk utalni.

A versgyűjtemény egyik legszembetűnőbb fogyatékosága: a megszerkesztetlenség, a szigorúbb szelekció — olykor — lehangoló hiánya. A kritikusabb-önkritikusabb válogatás ugyanis egyenletesebbé, kétségtelenül meggyőzőbbé tette volna a kötetet, melyben így — s immár visszavonhatatlanul — kirívóan gyenge részek is maradtak. Elsősorban a *Vidám hangra* című ciklus elkedvetlenítő hatású darabjaira gondolunk. Az ilyen versek, mondjuk, egy jókedvű társaságban fölolvastva, bizonyára növelhetik a hangulatot. De az eddigi fejlődést reprezentáló könyvben emez alkalmi versek — jobbára nem haladván meg mindannyiunk kamaszkori rímfaragásainak szintjét — inkább arról tanúskodnak, hogy a költő időnként túlzott elfogultsággal ítéli meg önnön alkotásait.

A gondolatgazdagság, az intellektuális igényesség egyébként sem tartozik e versek feltétlen erényei közé. Még akkor sem, ha tudjuk, a filozofikus mélységeket, szentenciaszerű kinyilatkoztatásokat elsősorban nem a pályakezdő, az önkifejezés kemény próbatételeivel küzdő lírikusokon kell számon kérni. Mégis már-már megdöbbentő, hogy — *A XX. századról beszélgettünk* című versének tanúsága szerint — egy fiatal költő ennyire ne tudjon semmi lényegeset, újszerűt közölni saját koráról. Gondolati homályossága, tisztázatlansága folytán tűnik ki továbbá *A megalázottak* című prózavers: a monumentalitásra törekvő börtönvízió üzenetei teljességgel érthetetlenek. Mert kik vannak e szörnyű börtönben? S miért? Kik győztek le minket? Egyáltalán: kiket rejt ez a „mi”? Hogyan kerül a mű végére e vágy: „Öleljetek magatokhoz, ne hagyjatok egyedül, árván”. (Egy felkiáltójel, persze, nem ártott volna a sor végén.) Vagyis: miért van egyedül a költő, amikor korábban következetesen *többes szám első személyben* beszélt? Bevalljuk, ennyi enigmatikus utalás megfigyelésére képtelenek vagyunk, s inkább azt feltételezzük, hogy e mű mindenekelőtt egy jellegzetes konfliktust szemléltet: a nagy alkotás igényének és az eszmék kiforratlanságának súlyos disszonanciáját. S csupán jelezzük, hogy a vers némely részlete — „Ijedtében megöszült az óceán...” — kísértetiesen és módfelett zavaróan emlékeztet Vörösmarty *Előszó*jának híres soraira: „A föld megöszült”... Nem is beszélve a Bibliáról és Adyról (*A megöszült tenger*).

A hazaszeretet érzését, élményét kifejező versek *mindegyikében* fölbukkan egy aránytévésztesre valló — szemléletminősítő — motívum. Például: „Kicsiket lélegzem, mert felszippananálak Hazám.” Jóllehet, országunk nem tartozik a földrésznyi birodalmak sorába, azért mégsem kell ennyire parányinak láttatnunk. Azt sem hisszük el, hogy a szánalom lehet az egyedüli autentikus viszonyunk hozzá. A *gyámolító* fölvetett szerepét tehát nagyon is egyoldalúnak véljük, a mögötte rejlő szemléletet és magatartást pedig messzemenően problematikusnak. Mert úgy tűnik, a költő olyan magasságból tekint le a „csöpp Magyarországra”, mely — egyelőre — fikció csupán.

A kötet alkotásai leggyakrabban a *vér* és *gyász* képeit sorjázzák, olykor a legváratlanabb kontextusban is. Voltaképp a versre ihlető élmények többsége e két motívum valamelyikére (esetleg együttesére) épül, vagy ezek fölillantásába, a hozzájuk tapadó asszociációkörbe torkollik. Így *óhatatlanul* valami agresszív szellem vagy — a másik toposz túlburjánzása folytán — temetői hangulat lopakodik be Fenyvesi eddigi költészetébe. Mert e versekben véres az ég, véresek a vonalak a rajzon. Vér borítja a kedves testét, a költő szakállát, a madár tollát. Sőt: „A felreccsenő vér kioltotta mind az — égő csillagokat...” Még az írógép betűi is „egyre véresebbek”. A költő pedig „naponta” meghalni kényszerül, leszűrt fejfájához hasonlítja magát, „gyászruhás szegények” menettelnek utána, s a vers elemi küldetése sem lehet egyéb, mint az, hogy a Haláltól váltson meg bennünket. A Szél itt végrendelkezik, s a Nyár (ki tudja, milyen érzelmi-logikai asszociáció révén) pusztító hatalmak szimbólumává válik. A tréfás rögtönzések közé is sírfelirat, utolsó üzenet kerül. Elgondolkodtató folyamat bontakozik ki így előtünk: miként válik — fokozatosan —

modorra, klisévé, hogyan súlytalanodik el a szüntelen ismétlésekben a választott motívumrendszer, képi dimenzió.

A halállal való kíméletlen szembenézés — hangsúlyozzuk — minden tudatos emberi élet alkalmakként visszatérő szükséglete és követelménye. A belőle fakadó gondolatok, konzekvenciák a létezés egyetemesebb törvényeinek megismeréséhez közelíthetnek. Az elmúlás — a vigasz keresése — ekként valamennyi nagy költészet egyik hagyományos tárgyköre. De a mindent ehhez mérő, tőle elszakadni nem tudó szemlélet egyedül a szorongást, a kétségbeesést erősítheti. Nem rombolja, hanem építi a halál mítoszát. S ezzel az eredendő költői szándék — a pusztulás fenyegető árnyainak legyőzése — épp ellentétébe csap át.

A ritmus, a rímelés döccenési mellett még egy technikai jellegű felületességet említünk: az írásjelek alkalmazásának következtetlenségét. E merőben jelentéktelennek tűnő fogyatékoság viszont a felszínességre utaló jegyek összességében — általuk — kap nyomatékot. Tudjuk, az írásjelek elhagyása nemcsak divatjelenség: a költemények némely típusában kétségtelenül fokozhatja a hatást, növelheti a mű „esztétikai energiáit”. De az elhagyásban koncepciózusságnak kell — kellene — érvényesülnie. Ha versek sorában csak az írásjelek egy része marad el — s szerintünk funkciótlannul —, akkor e formai eszköz hatása visszajára fordul: nemhogy az élményt fokozná, hanem még a pusztá olvasást is megzavarja.

Látszólag minden együtt volt e lírikusi világban. De a *hogyan?*-ra keresvén választ, meglehetősen kedvezőtlen képet kaptunk. Ha e kötet általánosabb tanulságait kívánjuk megragadni, akkor mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy hiába sorakoztatjuk föl a jelentékeny alkotás külsődleges kellékeit, ha a szubjektum felkészültsége még fölötte töredékes. Persze, Fenyvesi alkotásainak sorában is föl-föltűnik néhány érdekes, egyéni hangú, ígéretesebb vers. De teljességgel megtévesztő lett volna az a kritikusi gesztus, mely ezeket állítja előtérbe, amikor e líra — eddigi — *alapjai* bírálhatóak. (*Magvető*.)

BALOGH ERNŐ

Dobai Péter: Sakktábla, két figurával

Dobai Péter egyik meghatározó, az utóbbi köteteiben különösen felerősödő élménye az irreverzibilis idő visszavételének, átdolgozásának kényszere. Ez a gondolati reflexiók nem szűnő ingere, szinte ars poetica: stratégia és taktika a valóság megközelítéséhez, az élet folytatásának egyetlen esélye. Bár tulajdonképpen többről lenne szó, „azt szeretnénk, hogy újraéljük mindazt, amire emlékezünk”, mégis, megvalósításának formája nem lehet más mint az emlékezés, amely „ha honvágyyszerű az idővel szemben, akkor sem adhat többet a szemlélődésnél, valami olyasmiben, amely már nincsen...” (1964 — *Sziget*).

Ez az alapvető kényszer teremt közeget részleges élményeinek, tapasztalatainak, gondolatainak. Vezessenek bár a filozófiai absztrakciók vagy a legvaskosabb realitás világába, vonatkozzanak a múlt, a jelen, a jövő valóságos vagy potenciális létezőire, mozzanataira, e közegben a távolságot átfogó nosztalgiaától egyként átpoetizáltak.

Ez a poetizáltság az első novelláskötetéhez (*Játék a szobákkal*) képest a *Sakktábla, két figurával* darabjaiban egyértelműen növekedett. (Az 1964 — *Sziget* című könyvét azért nem említem e sorban, mert közvetlen személyes vallomás az emlékekről, s így eleve lirizált forma.) Nyugodtabb, egyenletesebb a lélegzétvétele az új kötet írásainak, filozófiájuk a korábbiaknál is inkább reflexiók lírájában oldott. Bár az is igaz, a probléma még jellegzetesebben a privát élet övezeteibe húzódott — többnyire egy nő—férfi kapcsolat teremti a novellák erőterét —, s a társadalmi gondoknak már a társadalomfilozófiai absztrakciók szintjén is kevés szerep jut.